

Laiks prasa kvalitatīvus medijus

Kritiskas žurnālistikas trūkums kaitēs un jau kaitē visai sabiedrībai

Kāpēc demokrātiskā valstī tik liela nozīme ir neatkarīgiem, brīviem un profesionāliem medijiem? Kāpēc ir svarīgi, lai šādi plašsaziņas līdzekļi pastāvētu Latvijas novados? Par to runājam ar advokātu biroja "Sorainen" zvērinātajiem advokātiem IEVU ANDERSONI un ANDRI TAURINĀ. Pērn viņi paveikuši lielu darbu, izstrādājot priekšlikumus Latvijas Mediju ētikas padomes modelim, lai arī mūsu valstī tiktu izveidots objektīvs, neitrāls un konsekvents institūts, kas kontrolētu, kā mediji ievēro ētikas normas, aizstāvētu medijus pret politiskajiem uzbrukumiem un uzlabotu sabiedrības medijpratību. Bet jau pirms tam, kopš 2015. gada, šā advokātu biroja darbinieki *pro bono* jeb bez atlīdzības ir atbalstījuši neatkarīgu mediju un žurnālistu darbību, tajā skaitā pārstāvējot medijus, konkrēti laikrakstu "Bauskas Dzīve" tiesas procesos.

Pašvaldību izdevumi – pēdējo gadu bīstamākā tendence

Kādēļ Jūsu birojam un Jums personīgi bija un ir svarīgi iesaistīties mediju vides izpētē, ar to saistītajās diskusijās, tajā skaitā atbalstot laikrakstu "Bauskas Dzīve" tiesas procesā pret Iecavas novada pašvaldību?

I. ANDERSONE: Mums abiem ir kāds personisks stāsts par to, kā esam sākuši interesēties par mediju tiesībām. Jau vairāk nekā desmit gadus es pētīju mediju tiesību jautājumus un rakstu par tiem Eiropas Padomes Audiovizuālās observatorijas izdevumā, tāpēc esmu sekojusi līdzi tam, kā attīstās mediju normatīvais regulējums Latvijā. Manuprāt, demokrātijā ir ļoti svarīgi, lai šis regulējums būtu atbilstošs sabiedrības attīstībai, lai tas būtu spēcīgs un lai nodrošinātu mediju neatkarību. Runājot par sevi, – es nāku no Talsiem, un mana pirmā profesionālā pieredze medijos bija laikrakstā "Talsu Vēstis", kur kā ārštata autore rakstīju par jauniešiem svarīgiem notikumiem. Tieši tāpēc man vienmēr ir šķietis, ka vietējais laikraksts ir vietējā platforma, kur var apmainīties viedokļiem un uzzināt visu, kas notiek tepat blakus – pilsētā, kaimiņu pagastā, kādi interesanti cilvēki šajā vietā dzīvo. Tāpēc uzskatu, ka ir ļoti svarīgi uzturēt neatkarīgu plašsaziņas līdzekļu lomu vietējā mērogā.

A. TAURINŠ: Man šajā mediju izpētes procesā ir ļoti savtīga interese – es gribu, lai Latvija uzplauktu un lai arī es pats šo uzplaukumu piedzīvotu. Bet ir ļoti grūti dzīvot vakuumā. Ja mums ir novājināta brīvā prese, mediji, tad demokrātija nevar funkcionēt tā, kā to vēlamies, tāpēc

FAKTI PĀRDOMĀM

Daži fakti par 32 pašvaldību izdevumiem, ko publicē novados bijušo Aizkraukles, Alūksnes, Bauskas, Jelgavas, Gulbenes, Liepājas, Tukuma un Valkas rajonu teritorijā:

- Vairākums pašvaldību – 25 – informatīvos izdevumus publicē vienreiz mēnesī; trīs pašvaldības – Bauskas novads, Jelgavas novads, Vecumnieku novads – laiž klajā preses izdevumu divreiz mēnesī; bet divas – Iecavas novada dome un Jelgavas pilsētas dome – var atļauties izdot savu "Vēstnesi" un "Ziņas" pat reizi nedēļā; savukārt Valkas un Rucavas novada pašvaldība ir vienīgās, kam pietiekami laist klajā izdevumus tikai reizi divos mēnešos.

- 25 no šiem 32 izdevumiem tiek piegādāti iedzīvotājiem pastkastēs bez maksas, pieci bez maksas pieejami publiskās vietās – pašvaldību iestādēs, veikalos, kafejnīcās savā novadā. Savukārt "Vecum-

nieku Novada Ziņas" bez maksas pieejamas pašvaldības iestādēs, taču, ja izdevums tiek piegādāts iedzīvotājiem uz mājām, tas ir maksas pakalpojums, bet "Iecavas Ziņas" ir vienīgais no visiem pašvaldību izdevumiem, kas tiek dotēts no pašvaldības budžeta un vēl nodarbojas ar komerciju – tas ir vai nu jāpērk tirdzniecības vietās (0,21 EUR par numuru), vai jāabonē (0,85 EUR mēnesī).

- Dažāda satura bezmaksas reklamraksti vai reklāmas, sludinājumi ir konstatēti 11 pašvaldību izdevumos. "Iecavas Ziņas" ir vienīgais izdevums, kas tirgo reklāmas laukumus un publicē sludinājumus par maksu, piemērojot dempinga cenas.

- Pieci no šiem izdevumiem tiek drukāti melnbalti, 27 – regulāri vai reizēm, bet krāsu drukā.

Plašāks pētījums tiks piedāvāts turpmāk.

IEVA ANDERSONE uzskata, ka medijam ir jābūt kā labam skolotājam.

mēs atbalstām projektus sabiedrības lielākam labumam. Bet konkrēta saistība ar reģionālo presi man ir bijusi caur bērības laikrakstu "Kursas Laiks", jo nāku no Aizputes. Uzskatu, ka vietējiem medijiem ir liela nozīme arī valstiskā līmenī, jo bieži vien ne visu var izcelt lieli mediji. Lai atceramies kaut mājas-kuģa lietu, kuru aktualizēja "Kursas Laiks". Tāpēc ir svarīgi, lai mediji būtu neatkarīgi, lai tie kritiski vērtētu to, kas novados notiek, un, pats galvenais, lai tie nebūtu dažu vietējo ietekmīgu cilvēku "kabatas laikraksti", bet būtu uzticami, objektīvi un nestu labumu vietējiem cilvēkiem.

Tas noteikti ir stāsts arī par pašvaldību izdevumiem, kas visu šo mediju vidi kropļo.

IEVA: Jā, mūsaprāt, tā ir ļoti bīstama tendence, ka pēdējos desmit gadus vietējos medijus ir aizstājuši

pašvaldību informatīvie izdevumi, kam ir pilnīgi cits mērķis nekā neatkarīgiem medijiem, tas ir, viņiem ir tikai jāziņo par pašvaldības pieņemtajiem lēmumiem, izpildot likumā "Par pašvaldībām" noteiktos uzdevumus. Šie izdevumi nevar pildīt mediju kā sargsuņa lomu, tie nevar sniegt kritisku viedokli, un tā nekādā ziņā nav neitrāla informācijas apmaiņas platforma.

Reģionālie mediji ļoti bieži saskaras ar to, ka šie pašvaldību izdevumi kļūst arvien līdzīgāki neatkarīgai presei, to imitējot. Ļoti bieži tajos nav deputātu pieņemto lēmumu skaidrojumu. Taču šķiet, – jo vairāk par šo problēmu tiek runāts, jo biežāk pašvaldības izliekas šos pārmetumus nedzirdam.

IEVA: Ir ļoti svarīgi, lai būtu tādi drosmīgie laikraksti kā "Bauskas

ANDRIS TAURINŠ: "Žurnālistiem ir svarīgi izlīst no ierakumiem un pateikt pašvaldības deputātiem, ka šāda – pašvaldību izdevumus aizstāvoša – attieksme var ietekmēt viņus pašus. Kamēr viņi ir pie varas, viss ir labi, bet brīdī, kad tā nebūs, – kritiskas žurnālistikas trūkums viņiem kaitēs."

Dzīve", kuru kolēģis Andris pārstāvēja tiesā. Turklāt, vērsoties pret šīm netaisnībām, šogad ir pieņemti jauni grozījumi Konkurences likumā, kas ierobežo publiskās varas (pašvaldību) nepamatotu iesaistīšanos komercdarbībā. Tāpēc katrs šāds gadījums ir jāvērtē un, ja situācija šķiet netaisnīga, vietējiem laikrakstiem ir jācīnās, gan iesaistoties mediju organizācijās, gan arī vērsoties tiesā.

ANDRIS: Latvijā šis process ar tiesvedību "Bauskas Dzīves" lietā ir noslēdzies, bet mēs esam iesnieguši sūdzību Eiropas Cilvēktiesību tiesā, tikai pašlaik nezīnām, kad to izskatīs. Taču mūsu pašmērķis jau sākotnēji nebija tiesāšanās, drīzāk vēlme sakustināt situāciju Latvijā, lai šīs problēmas saistībā ar pašvaldību vei-

dotajiem izdevumiem izskanētu plašāk un lai likumdevējam par to rastos lielāka izpratne. Pašlaik šķiet, ka politiskajā līmenī dzirdīgu ausu ir mazliet vairāk, nekā tas bija iepriekšējā koalīcijas modelī, un tādējādi ir cerība, ka būs arī apņēmība pieņemt lēmumus.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs Juris Pūce ir nācis klajā ar ierosinājumu aizliegt publiskām personām veidot preses izdevumus, izdarot grozījumus likumā "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem". Jūsu ieskatā – vai tas būs risinājums?

IEVA: Pašreizējā situācijā es to atbalstu, jo pašvaldības neieklausās tajā, ko tiesas saka. "Bauskas Dzīves"

un zinošus lasītājus

gadījumā tiesa secināja, ka pašvaldības uzdevums nav veidot medijus. Pašvaldībai, protams, saskaņā ar likumu "Par pašvaldībām" ir uzdevums informēt sabiedrību par savu darbību, bet tam nav nekādas saistības ar mediju veidošanu. Un, ja pašvaldības pašas to nesaprot, tad, iespējams, šāds aizliedzošs normatīvais akts ir vienīgais risinājums.

ANDRIS: Pašlaik ir svarīgi saprast, kāda būs likuma grozījumu redakcija, jo, piemēram, Preses likumā ir noteikts, ka norma, kas attiecas uz vārda brīvību, neattiecas uz pašvaldību informatīvajiem izdevumiem, tāpat arī nosacījums, ka informatīvu izdevumu nevar reģistrēt masu informācijas reģistrā, bet pašvaldībām šie ierobežojumi neko nenozīmē, tāpēc tās arvien šādus izdevumus izdod. Nereti to nosaukumā pat ir rakstīts vārds "avīze" un cilvēki to iegūst par velti un lasa kā avīzi. Līdz ar to tas ir kaitējums demokrātijai un tiem nedaudzajiem privātajiem medijiem, kas arvien šo darbu dara. Tātad tas, ka ir kāds regulējums, vēl nenozīmē, ka tas pēc būtības tiks ievērots. Tāpēc ir jāatrod vīdusceļš – pašvaldībām būtu jāpazīnās demokrātijas pamatprincipi un jārespektē, ka brīva un neatkarīga prese ir viens no šiem principiem, bet plašsaziņas līdzekļiem jāizprot tās pašvaldības, kuras vēlas sniegt aktuālo informāciju iedzīvotājiem apstākļos, kad mediju kādā vietā nav.

Kritiskā domāšana jāaudzina no bērnības

Šķiet, būtiskākais ir stāsts par lasītāju, kas jau ir pieradināts pie pašvaldību bezmaksas izdevumiem un kopā ar to – pie nekritiskas attieksmes sabiedrības procesu un notikumu vērtējumā. Kā pārliecināt lasītāju gribēt zināt vairāk nekā pašvaldības politiķu vienpusējo viedokli?

IEVA: Te ir jāatgriežas pie kritiskās domāšanas, kas būtu jāaudzina jau no bērnības, jo kritiski domājošs cilvēks pratis izvērtēt avotu, kas ir sniedzis informāciju, – vai tā ir pašvaldība, kas ir ieinteresēta stāstīt par sevi tikai labo un parādīt sevi tikai labā gaismā, vai arī šī informācija nāk no neitrālās trešās puses, kas ir gatava paskatīties uz lietām plašāk un parādīt otru medaļas pusi. Tāpēc par šo jautājumu būtu jādomā saistībā ar jauno izglītības standartu, ar jauno mācību saturu, lai bērnos ieaudzinātu kritisko domāšanu un mācītu atšķirt informāciju no dažādiem avotiem. Ir svarīgi, ja gribam kādu tradīciju uzturēt, vecākiem to nodot saviem bērniem, piemēram, abonējot vai pērkot kādu preses izdevumu.

Mēs visi dzīvojam informācijas pārbagātā laikmetā, un pāri mums ik dienas gāžas fakti, notikumi, ziņas, un mums ir jāspēj pašiem izšķirt, kas ir lietojams un kas nav. Ja mums būs kritiskā domāšana, mēs mediju saturu spēsim izvērtēt

daudz reālāk. Iespējams, ir jārunā arī par pieaugušo tālākizglītību šajā jomā, ko paši mediji varētu veicināt, par to stāstot televīzijā, radio, par to rakstot, rīkojot sabiedriskās aktivitātes.

ANDRIS: Te ir svarīgi saprast, ka, piemēram, "Bauskas Dzīves" gadījumā cīņa jau nav par papīru, par tiesībām drukāt papīru un cirst mežus. Cīņa ir par kvalitatīvu žurnālistiku, par to, lai žurnālistikā nonākt labākie. Bet, lai tā notiktu, ir jābūt sabiedrības pieprasījumam un adekvātam finansējumam. Taču – ar to tirāžu, ar to finansējumu, kāds tas ir pašlaik, nepietiek, lai nodrošinātu mediju darbiniekiem pienācīgu atalgojumu ilgtermiņā. Līdz ar to viens ir finansējuma jautājums, kas jārisina ar fondu un valsts līdzfinansējumu, jo arī valstij ir jābūt ieinteresētai, lai kvalitatīva žurnālistika būtu. Bet, kā jau te izskanēja, cilvēkam ir jābūt vajadzībai pēc plašsaziņas līdzekļiem, lai viņa skatu neaizplivurotu krāsaini sociālo tīklu virtuves ziņu rakstiņi. Jo, kā jau Ieva teica, par velti mēs varam lasīt visu ko, bet labs saturs laikrakstā maksā. Tāpēc arī žurnālistiem ir svarīgi izlīst no ierakumiem un pateikt pašvaldības deputātiem, ka šāda – pašvaldību izdevumus aizstāvoša – attieksme var ietekmēt viņus pašus. Kamēr viņi ir pie varas, viss ir labi, bet brīdī, kad tā nebūs, kritiskas žurnālistikas trūkums viņiem kaitēs. Tas kaitēs un jau kaitē visai sabiedrībai.

Kā medijiem saglabāt augstu šo kvalitātes līmeni, lai kritiski domājošās sabiedrības gaidas arī piepildītu?

IEVA: Man šķiet, ka reģionāļiem medijiem līdzsvara atrašana ir vēl svarīgāka, jo jūs nereti esat vienīgie, kas "noklāj" katru konkrēto novadu. Galvenais uzdevums ir stāstīt par aktualitātēm, bet vienlaikus ir jābūt informācijai par notikumiem, cilvēkiem. Ir ļoti svarīgi uzrunāt jaunus cilvēkus, iesaistīt viņus satura veidošanā.

Vai jums pašiem, lietojot mediju, ir bijuši iebildumi par to saturu, kvalitāti?

IEVA: Es cenšos patērēt mediju, par kuriem esmu pārliecināta. Man ir svarīga redaktora personība, jo viņš nosaka laikraksta vai žurnāla toni, un parasti tas arī nepieļauj. Protams, posmā pirms vēlēšanām esmu redzējusi aģitācijas noteikumu pārkāpumus, kas parāda, kuru politisko spēku interesēs laikraksts darbojas. Jā, izdevumam var būt politiskās simpātijas, bet tad tas ir skaidri jāpasaka.

ANDRIS: Ir ļoti labi redzams mērķis nopelnīt, īpaši jau elektroniskajos medijos, kur tiek ievietoti "klikšķu" raksti, kas nes naudu. Šādas vaļības pieļauj pat mediji ar nopietnu redakciju. Un vēl esmu novērojis, ka plašsaziņas līdzekļi cenšas mākslīgi uzturēt latviski un krieviski runājošo lasītāju (TV skatītāju un radio klausītāju) telpas,

piešķirot dažādas nokrāsas vienām un tām pašām ziņām latviešu un krievu valodā. Piemēram, latviešu valodā ziņa par Ušakovu būs pirmā, bet krievu valodā – piektā vai sestā. Pareizi būtu, ja vienā medijā būtu vienota izpratne par saturu un lasītāji netiktu dalīti latviski un krieviski runājošos, jo demokrātija paredz veidot vienu kopienu, vienu sabiedrību, nevis uzturēt segregāciju. Šāda redakciju atšķirīgā nostāja visdrīzāk liecina par vēlmi izpatikt lasītājam; tikai te ir jautājums – kurš tiek apdalīts, kura sabiedrības daļa tiek uzskatīta par mazāk pilnvērtīgu?

IEVA: – Man šķiet, ka žurnālistam nevajadzētu izpatikt lasītājam. Protams, lasītājā ir jāieklausās, ir jāsniedz tas, ko viņš sagaida, bet medijam ir jābūt kā labam skolotājam, kas audzina lasītāju. Taču vienlaikus ir ļoti viegli zaudēt lasītāju, piedāvājot sabiedrisko attiecību veidotās ziņas vai reklāmu, kas tiek uzdots par žurnālista veidotu rakstu. Tāpēc ir ļoti svarīgi nodalīt žurnālistisko saturu no reklāmas. Ja tas ir izdarīts, viss ir kārtībā, bet, ja ne – tas rada šaubas par medija objektivitāti. **K**

AGITA PUĶĪTE

Mediju atbalsta fonda ieguldījums no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Par šo publikāciju saturu atbild Latvijas Žurnālistu asociācija.

MAF
Mediju atbalsta fonds